

بررسی اپیدمیولوژی نقش خانواده در اعتیاد دانشجویان به اینترنت در سطح شهر تبریز

پریسا جوانعلی آذر*^۱، فاطمه جعفری^۱، لیلا عبدلی کمالی^۲، سپیده عباس نژاد^۳، مائده حسن زاده^۴

۱ و ۲ و ۳ * دانشجویان مقطع کارشناسی گروه زیست شناسی، موسسه آموزش عالی ربع رشید تبریز

parisajavanaliazar@gmail.com

چکیده:

زندگی در دنیای امروزی هر کسی را به نحوی با فضای مجازی و اینترنت درگیر کرده است. اعتیاد به اینترنت به عنوان یکی از آسیب های اجتماعی شایع در بین جوانان، موجب کند شدن روند پیشرفت رشد و تعالی جامعه می شود. برای ریشه یابی آسیب های اجتماعی باید به اولین نظام اجتماعی، یعنی خانواده رجوع کرد؛ زیرا خانواده اثر بخش ترین نهادی است که به طور مستقیم و غیر مستقیم بر تربیت و تشکیل هویت فرد اثر می گذارد. در همین راستا، به بررسی نقش خانواده در اعتیاد دانشجویان به اینترنت پرداخته شد. تحقیق حاضر از نوع پیمایشی است و جامعه ی آماری آن دانشجویان مقطع کارشناسی هستند که نمونه گیری به روش تصادفی بوده و ابزار مورد استفاده در تحقیق پرسشنامه محقق ساخته می باشد و اعتبار و روایی آن تعیین گردیده و اطلاعات به دست آمده از آن، به کمک بسته نرم افزاری SPSS - 20، مورد سنجش و تحلیل قرار داده شده است. نتایج بررسی ها حاکی از آن است که اختلاف معناداری میان میزان ارتباط فرد با خانواده و اعتیاد به اینترنت وجود دارد. ($P < 0/05$)

با وجود اینکه افرادی که از جمع خانوادگی خود لذت می برند، کمتر فضای مجازی اینترنت را به جمع دوستان و خانواده ترجیح داده و رغبت و علاقه نشان می دهند؛ اما ارتباط مثبت فرد با خانواده به تنهایی نمی تواند مانع از اعتیاد افراد به فضای مجازی و اینترنت شود. پس خطر اعتیاد به اینترنت هر کسی را می تواند مورد تهدید قرار دهد. اعتیاد به اینترنت حتی می تواند ناخواسته و ناخودآگاه دامن گیر افرادی باشد که با خانواده و دوستانشان رابطه اجتماعی صمیمی و مثبتی دارند و از حمایت های عاطفی آنها برخوردار هستند.

کلمات کلیدی: خانواده، آسیب اجتماعی، اعتیاد دانشجویان، اینترنت

مقدمه

با توجه اینکه عصر حاضر، عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرت یافته است؛ دسترسی افراد به اطلاعات به نحوی سبب گرایش آنان به فضای مجازی می شود. با وجود منافع بسیار کاربرد بهینه از این فضا، آسیب استفاده ی مداوم آن، تحت عنوان «اعتیاد به فضای مجازی» غیر قابل انکار است. اینترنت در اواخر دهه ی شصت و اوایل دهه ی هفتاد با اهداف دفاعی و دانشگاهی وارد ایران شد اما آمار نشان می دهد دسترسی به اینترنت، پدیده ای رو به افزایش است و هر روز تعداد زیادی از افراد در زمره ی استفاده کنندگان اینترنت قرار می گیرند. اینترنت در همه مکان ها مانند خانه، مدرسه و دانشگاه استفاده می شود. در واقع امروزه یادگیری استفاده از اینترنت برای همه ی افراد لازم به نظر می رسد. آمارها نشان می دهد

در سال های اخیر تعداد کاربران اینترنت در حال افزایش بوده و ایران رتبه ی اول را در کشورهای خاورمیانه داشته است (۱) که این به آمار بعنوان زنگ خطری است برای بهداشت سلامت جامعه که اهمیت بررسی عوامل موثر بر پیشگیری را به روشنی بیان می دارد. اعتیاد به اینترنت به عنوان یکی از آسیب های اجتماعی شایع در بین جوانان موجب کند شدن روند پیشرفت رشد و تعالی جامعه می شود و با متغیرهای متعدد زمینه ای و شخصیتی ارتباط دارد. برای ریشه یابی آسیب های اجتماعی باید به اولین نظام اجتماعی، یعنی خانواده رجوع کرد؛ زیرا خانواده اثربخش ترین نهادی است که به طور مستقیم و غیر مستقیم بر تربیت و تشکیل هویت فرد اثر می گذارد. با عنایت به اینکه دانشجویان با ورود به دانشگاه با تکنولوژی روز و علم کامپیوتر آشنا شده و شانس بیشتری پیدا می کنند که از اینترنت استفاده کنند، اما در صورت استفاده افراطی از اینترنت، احتمال ابتلا به اعتیاد اینترنت در آن ها افزایش می یابد، اعتقاد بر این است که حمایت و انضباط والدین می تواند نقش سپر دفاعی را در شکل گیری و تداوم اعتیاد داشته باشد (۲)؛ بنابراین احتمال می رود که داشتن مرزهای ارتباطی بهنجار خانوادگی بتواند از گرایش افراد به اعتیاد پیشگیری نماید. لذا در مطالعه حاضر، به بررسی نقش خانواده در اعتیاد دانشجویان به اینترنت در موسسات آموزش عالی کلان شهر تبریز، پرداخته شد.

روش تحقیق

این پژوهش یک مطالعه توصیفی است. در پژوهش های توصیفی وضعیت موجود مورد بررسی قرار می گیرد و محقق به دستکاری متغیرهای تحقیق نمی پردازد. روش مطالعه در این پژوهش از نوع پیمایشی است و جامعه ی آماری آن دانشجویان مقطع کارشناسی در مراکز آموزش عالی کلان شهر تبریز با حجم نمونه ۲۴۵، که نمونه گیری به روش تصادفی بوده، نمونه ی آماری براساس جدول تعیین حجم نمونه از روی حجم جامعه یا جدول کرجسی و مورگان تعیین شده اند و ابزار مورد استفاده در تحقیق پرسشنامه محقق ساخته می باشد که اعتبار و روایی آن تعیین گردیده و اطلاعات به دست آمده از آن، به کمک بسته نرم افزاری SPSS - 20، با آزمون کای اسکور مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته شد.

یافته های پژوهش و بحث

اینترنت بعنوان وسیله ای چند رسانه ای نه تنها کاربردهای فراوانی در زندگی روزمره ی بشر دارد، بلکه واجد ویژگی های منحصر بفردی است که جذابیت آن را چندان برابر می کند و همین ویژگی ها موجب می شود افراد ساعات زیادی را در فضای مجازی اینترنت سپری کنند که افزایش مدت زمان استفاده از اینترنت از علایم بروز یک آسیب اجتماعی است که امروزه از آن بعنوان یک اختلال روان شناختی در علم روانشناسی و پزشکی یاد می شود. اعتیاد به اینترنت مشکلی است که امروزه در اکثر جوامع و فرهنگ ها به چشم می خورد و در سال های اخیر علل و پیامدهای آن توسط محققان بطور گسترده مورد بررسی قرار گرفته است (۳).

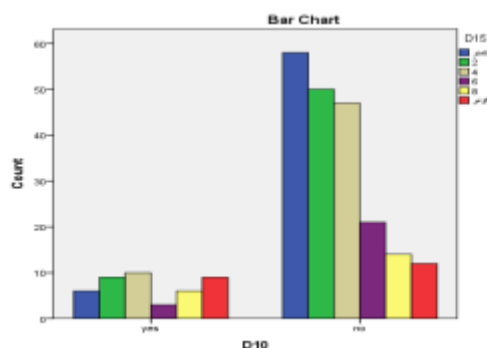
با توجه به یافته های این پژوهش که به منظور بررسی نقش خانواده در اعتیاد دانشجویان به اینترنت صورت گرفته است، ۲۴۵ نفر در مطالعه شرکت کردند که ۱۲۴ نفر مذکر و ۱۲۱ نفر مونث بودند. دامنه ی سنی بین ۱۸ تا ۲۴ سال با میانگین و انحراف معیار از افراد مورد مطالعه ۲۱±۳ بود. بیشتر آن ها در دوره اول مقطع کارشناسی (۶۸.۹٪) و دوره دوم مقطع کارشناسی (۳۱.۱٪) بودند.

مطالعه سوابق و تحقیقات گذشته نشان می دهد طبق پژوهش علوی و همکاران، بیشتر استفاده کنندگان از اینترنت جوانان هستند و ۳۵ درصد آن ها در محیط های گپ و ۲۸ درصد بازی های اینترنتی، ۳۰ درصد گفتگو (Chat room)، چک کردن پست الکترونیکی و ۲۵ درصد نیز مشغول جستجو در شبکه ی جهانی هستند (۴). هم زمان با دسترسی روزافزون و گسترده افراد به اینترنت، نوع جدیدی از اعتیاد یعنی اعتیاد به اینترنت بوجود آمده که معضل رو به رشد عصر اطلاعات است. همانند انواع دیگر اعتیاد، اعتیاد به اینترنت با علائمی چون افسردگی، کج خلقی، بیقراری، از هم گسیختگی روابط اجتماعی و افت تحصیلی همراه است (۵). همچنین احساس نزدیکی و صمیمیت مضاعف با دیگران و تغییر حالات عاطفی منفی از مهمترین عوامل وابستگی اینترنت به شمار می آید و احتمال می رود عدم وجود رابطه صمیمی و معنادار و اساسی با دیگران در دنیای مجازی جبران شود؛ با این حال بین دو گروه کاربران سالم و کاربران با اعتیاد خفیف به اینترنت از نظر شادکامی و صمیمیت اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد، این در حالی است که میزان شادکامی و صمیمیت هر دو گروه به مراتب بالاتر از گروه کاربران با اعتیاد شدید به اینترنت بودند (۶). نخستین یافته پژوهش حاضر حاکی از آن است که اختلاف معناداری ترجیح اینترنت به جمع خانوادگی و دوستان و میان مدت زمان استفاده از اینترنت وجود ندارد ($P > 0.05$) (جدول ۱).

جدول ۱: رابطه ترجیح فضای مجازی اینترنت به جمع خانوادگی و دوستان (۱) و مدت زمان استفاده از اینترنت (۲)

	مدت زمان استفاده از اینترنت به ساعت (۲)						Total	P-value ($P > 0/05$)
	کمتر	2	4	6	8	بالاتر		
(۱) yes	6	9	10	3	6	9	43	.010
no	58	50	47	21	14	12	202	
Total	64	59	57	24	20	21	245	

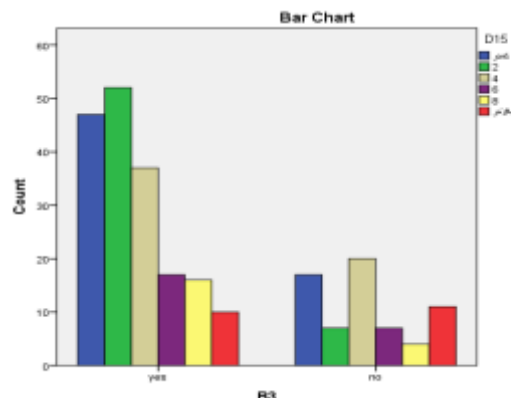

جدول ۱: رابطه ترجیح فضای مجازی اینترنت به جمع خانوادگی و دوستان (۱) و مدت زمان استفاده از اینترنت (۲)

اما تفاوت معناداری میان مدت زمان استفاده از اینترنت و لذت بردن فرد از جمع خانواده وجود دارد ($P < 0.05$). زیرا با وجود اینکه افرادی که از جمع خانوادگی خود لذت می برند، کمتر فضای مجازی اینترنت را به جمع دوستان و خانواده ترجیح داده و رغبت و علاقه نشان می دهند؛ اما ارتباط مثبت فرد با خانواده به تنهایی نمی تواند مانع از اعتیاد افراد به فضای مجازی و اینترنت شود. پس چنان دریافت می شود که خطر اعتیاد به اینترنت هر کسی را می تواند مورد تهدید قرار دهد. اعتیاد به اینترنت حتی می تواند ناخواسته و ناخودآگاه دامن گیر افرادی باشد که با خانواده و دوستانشان رابطه اجتماعی صمیمی و مثبتی دارند و از حمایت های عاطفی آنها برخوردار هستند (جدول ۲).

جدول ۲: رابطه لذت از جمع خانوادگی (۱) و مدت زمان استفاده از اینترنت (۲)

	مدت زمان استفاده از اینترنت به ساعت (۲)						Total	P-value ($P > 0/05$)
	کمتر	2	4	6	8	بالاتر		
(۱) yes	47	52	37	17	16	10	179	.006
no	17	7	20	7	4	11	66	
Total	64	59	57	24	20	21	245	

نمودار ۲: رابطه لذت از جمع خانوادگی (۱) و مدت زمان استفاده از اینترنت (۲)

vander Aa و همکاران دریافته که استفاده ی روزانه از اینترنت به طور غیرمستقیم با سطح پایین رفاه فردی و استفاده ی اجباری از آن با ویژگی های شخصیتی درونگرایی، ناسازگاری و ثبات عاطفی پایین، رابطه بسیار قوی دارد (۷). میزان رو به رشد پژوهش های صورت گرفته پیرامون اعتیاد اینترنتی، نشان می دهد که اختلال اعتیاد اینترنتی نوعی اختلال روان شناختی - اجتماعی است که از مشخصه های آن، تحمل، علائم کناره گیری، اختلالات عاطفی و از هم گسیختگی روابط اجتماعی است (۸). استفاده مفرط از اینترنت و افزایش تجارب کار با آن، تاثیر سونی بر بهداشت روانی دانشجویان دارد. دانشجویانی که بصورت افراطی از اینترنت استفاده می کنند، از لحاظ بهداشت روانی در روابط اجتماعی مهارت لازم را نداشته و احساس تنهایی می کنند (۹).

کنترل رفتاری در افراد معتاد و نوجوان ضعیف است اما حمایت و انضباط والدین می تواند نقش سپر دفاعی را در شکل گیری و تداوم اعتیاد داشته باشد. فانگ، گریفیتس، جونز و مادر، کرات و همکاران در مطالعات خود نشان داده اند که اعتیاد به اینترنت در دانشجویان باعث سردی روابط بین فردی، خانوادگی، دوستانه و اجتماعی شده و نیز باعث تغییر در هویت فردی و اجتماعی دانشجویان شده است (۱۰ و ۱۱).

بنا به نتایج به دست آمد از تحقیقات قبلی، وضعیت تأهل نیز همبستگی معناداری با اعتیاد به اینترنت ندارد. با این حال تنهایی یک تجربه ی عاطفی ناراحت کننده است، اما بر عنصر شناختی نیز تأکید دارد؛ به این صورت که تنهایی ناشی از این ادراک است که ارتباطات اجتماعی فرد برخی از انتظارات او را برآورده نمی کند. ویژگی های خاصی همچون درونگرایی و احساس تنهایی به استفاده ی بیشتر از اینترنت منجر می شود (۱۲). اعتیاد به اینترنت تاثیر مستقیم بر انزوای اجتماعی افراد دارد و یکی از عواقب آن در خانوار ها این است که افراد اوقات کمتری را با خانواده و دوستان می گذرانند. همچنین بین برون گرایی با اعتیاد به اینترنت رابطه منفی وجود دارد افراد برون گرا دارای رفتاری گرم و دوستانه، مردم دوستی، جسورانه، فعال بودن، در جست و جوی تهیج و دارای هیجان های مثبت می باشند. این ویژگی ها به خوبی نشان می دهند که چرا رابطه برون گرایی با اعتیاد به اینترنت منفی است بنظر می رسد که درون گراها به دلیل عدم علاقه زیاد به زندگی جمعی و ترجیح تنهایی بیشتر آماده گرایش به اعتیاد به اینترنت باشند تا برون گراها صرف وقت زیاد با اینترنت لازمه اش دوری از روابط انسانی می باشد که با ویژگی های افراد برون گرا منطبق نیست (۱۳).

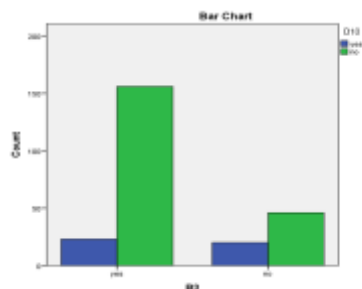
صمیمیت، محبت و اعتماد از عوامل مهم و تأثیرگذاری هستند که باید در بین اعضای خانواده وجود داشته باشند. در صورت عدم برقراری ارتباط مناسب، بین فرد با سایر اعضای خانواده، فاصله ایجاد می شود و فضای اینترنت یکی از بهترین گزینه ها برای جایگزینی این کمبود می تواند باشد. خرده مقیاس نشانگان عاطفی همبستگی معناداری با اعتیاد به اینترنت دارد که می توان آن را این طور بیان کرد که ویژگی هایی مانند درونگرایی، خجالتی بودن، زودرنج بودن، اعتماد به نفس پایین که جزو نشانگان عاطفی هستند باعث اجتناب فرد از حضور در جمع و

ارتباطات میان فردی می شود، که این احتمال گرایش فرد به اینترنت را بیشتر می کند. در این پژوهش نیز بررسی دیگر نشان می دهد که اختلاف معناداری میان لذت از جمع خانواده و ترجیح فضای مجازی اینترنت به جمع خانوادگی و دوستان وجود دارد، بدین معنا که افرادی که از جمع خانوادگی و دوستان خود لذت می برند، کمتر به فضای مجازی اینترنت ترجیح داده و رغبت و علاقه نشان می دهند زیرا از حمایت های عاطفی آن ها برخوردار می شوند و کمتر احساس تنهایی می کنند (جدول ۳).

جدول ۳: رابطه لذت از جمع خانواده (۱) و ترجیح فضای مجازی اینترنت به جمع خانوادگی و دوستان (۲)

		ترجیح اینترنت به جمع خانواده		Total	P-value (P > 0/05)
		yes	no		
لذت از جمع خانواده	yes	23	156	179	.001
	no	20	46	66	
Total		43	202	245	

نمودار ۳: رابطه لذت از جمع خانواده (۱) و ترجیح فضای مجازی اینترنت به جمع خانوادگی و دوستان (۲)

نتیجه گیری

بر اساس نتایج حاصل از این پژوهش به منظور بررسی نقش خانواده در اعتیاد دانشجویان به اینترنت اختلاف معناداری میان میزان ارتباط فرد با خانواده و اعتیاد به اینترنت وجود دارد ($P < 0/05$). با اینکه افرادی که از جمع خانوادگی خود لذت می برند، کمتر فضای مجازی اینترنت را به جمع دوستان و خانواده ترجیح داده و رغبت و علاقه نشان می دهند زیرا از حمایت های عاطفی آنها برخوردار می شوند و کمتر احساس تنهایی می کنند؛ اما ارتباط مثبت فرد با خانواده به تنهایی نمی تواند مانع از اعتیاد افراد به فضای مجازی و اینترنت شود. پس خطر اعتیاد به اینترنت هر کسی را می تواند مورد تهدید قرار دهد. اعتیاد اینترنت حتی می تواند ناخواسته و ناخودآگاه دامن گیر افرادی باشد که با خانواده و دوستانشان رابطه اجتماعی مثبتی دارند و از حمایت های عاطفی آنها برخوردار هستند؛ بنابراین پیشنهاد می شود پژوهش های آینده بر جستجو در عوامل محیطی و اجتماعی بیرون از خانواده تاکید بیشتری داشته باشند.

قدردانی

بدینوسیله از استاد ارجمندمان **جناب آقای محمد دادی** به پاس راهنمایی و مساعدت هایشان و همچنین همکاری صمیمانه و شایسته ی کلیه دانشجویان موسسه آموزش عالی ربع رشید که در اجرای تحقیق یاری نمودند، کمال تشکر و قدردانی به عمل می آید.

مراجع

1. Qasemi V. Malek Ahmadi H. Examining internet addiction among users in the café-nets of Shahin Shahr. Quarterly Journal of Communication. 2011; 4(64) 51-77.
۲. نژادبهرام، ز و کمالی چیرانی، ف، (۱۳۸۹)، " بررسی ابعاد فرهنگی-اجتماعی کنترل والدین بر استفاده فرزندان از اینترنت"، فصلنامه برگ فرهنگ- شماره ۲۱ بهار و تابستان ۱۳۸۹
۳. حسن زاده، ر، (۱۳۸۸)، "اعتیاد به اینترنت در دانشجویان: تهدیدی بر سلامت"، مجله نظام سلامت ۱۳۸۸؛ ص ۷۹-۸۵
4. Alavi SS. Eslami M. Maracy MR. Anjali M. Jannatifard F. Rezapour H. The psychometric properties of Young Internet Addiction Test (IAT) in students. Journal of Behavioral Science. 2010; 3(13) 183-9.
5. Shaghasemy A. Review of effect of virtual space fields on communication theories. Global Media Journal. 2006; 2(20).
۶. رستگار، س و همکاران، (۱۳۹۳)، "اعتیاد به اینترنت، صمیمیت اجتماعی و شادکامی دانشجویان"، مجله روانشناسی تحولی؛ روان شناسان ایرانی-سال یازدهم/ شماره ۴۲/ زمستان ۱۳۹۳، ص ۱۵۹-۱۶۸.
7. Van der Aa N, Overbeek G, Engels RC, Scholte RH, Meerkerk G-J, Van den Eijnden RJ. Daily and compulsive internet use and well-being in adolescence: a diathesis-stress model based on big five personality traits. *Journal of Youth and Adolescence*. 2009;38(6):765-76.
8. Ferris JR. Internet addiction disorder: Causes, symptoms, and consequences. *Psychology Virginia Tech, jferris@vt.edu*. 2002.
۹. بحری ز، راشدی، وحید، خادمی. احساس تنهایی و اعتیاد به اینترنت در دانشجویان. مدیریت ارتقای سلامت. ۱۳۹۳؛ ۲(۱):۳۲-۸.
10. Anderson KJ. Internet use among college students: An exploratory study. *Journal of American College Health*. 2001;50(1):21-6.
11. Fung T-W. Identity, emotional regulation and interpersonal relationship between highly and midly internet-addictive groups. *Formosa Journal of Mental Health*. 2002;15:65-76.
12. Hamberger YA. Ben-Artzi E. The relationship between extraversion and neuroticism and the different use of the internet. *Computers in Human Behavior*. 2000; 16(4) 441-9.
۱۳. مصطفوی کهنگی، ف، (۱۳۹۳)، "آسیب شناسی تاثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان"، فصلنامه مطالعات جامعه شناختی جوانان/سال پنجم/شماره ۱۵، پاییز ۱۳۹۳، ص ۱۴۳-۱۵۶.